

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПРОГНОЗУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА РІПАКУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Метою статті є визначення та обґрунтування наукових рекомендацій та розробка практичних заходів щодо прогнозування обсягів виробництва ріпаку. Теоретичною і методологічною основою дослідження є базові положення економічної теорії, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних учених із проблем прогнозування та визначення перспективи розвитку виробництва, річні звіти сільськогосподарських підприємств регіону, статистичні збірники і вибіркові дані Державної служби статистики України, законодавчі та нормативно-правові акти країни. У процесі дослідження було використано низку методів, серед яких: діалектичний та абстрактно-логічний (в узагальненні теоретичних і методичних засад розвитку ріпаківництва); графічний (під час відображення динаміки врожайності культури та площі збирання); системний (для комплексного виявлення основних напрямів та шляхів розвитку ріпаківництва під час побудови моделі процесу прогнозування обсягів виробництва культури на регіональному рівні у вигляді блок-схеми). Розроблено модель процесу прогнозування обсягів виробництва ріпаку на регіональному рівні у вигляді блок-схеми, особливістю якої є конкретизація основних напрямів та шляхів розвитку ріпаківництва, що дозволяє визначити чіткий алгоритм дій, які необхідно здійснити для розробки й реалізації прогнозування розвитку ріпаківництва в умовах Півдня України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці заходів та вдосконаленні методики прогнозування і визначення перспективи розвитку ріпаківництва в умовах Півдня України. Розроблено пропозиції щодо прогнозування обсягів виробництва ріпаку, сприяння впровадженню комплексу організаційно-технологічних і фінансових заходів, спрямованих на стабілізацію розвитку ріпаківництва на регіональному рівні.

Ключові слова: ріпак; урожайність; прогнозування; біодизель; Південь України.

Постановка проблеми. Зі зростанням цін на продовольчу олію та енергоносії ріпак зайняв провідне місце серед сільськогосподарських культур. Досвід господарювання і дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців засвідчують, що ріпаківний підкомплекс – один зі стратегічних і бюджетно-формувальних секторів агропромислового виробництва, оскільки не лише забезпечує сільгоспвиробників реальними фінансовими ресурсами та дає змогу розвивати інші виробничі напрями сільськогосподарської діяльності, але й розширює сировинну базу олієжирової промисловості, сприяє ефективному використанню її технологічних потужностей, збільшує експортні можливості агропідприємств та закладає підвалини розвитку перспективної для країни біоенергетичної галузі.

Окрім того, ріпак – це культура, яка сприяє поліпшенню структури попередників у сівозмінах, насичених зерновими, послаблює руйнівну дію надмірного розширення посівних площ соняшнику, проміжні посіви культури забезпечують тваринництво зеленими кормами рано навесні та пізно восени, а ріпаківний шрот є цінним джерелом кормового протеїну.

Проте відсутність ефективного організаційно-економічного механізму функціонування ріпаківного підкомплексу призводить до екстенсивного та нестабільного виробництва насіння ріпаку, формування нерациональної системи його розподілу, стагнації інноваційного поступу переробної сфери, неможливості комплексно реалізувати унікальні еколого-економічні переваги цієї олійної культури в аграрно-промисловому виробництві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблеми прогнозування виробництва та розвитку ріпаківного підкомплексу зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Боярчук, М. П. Бондаренко, В. П. Галушко, Ю. Е. Губені, В. В. Іванишин, В. Я. Месель-Веселяк, А. А. Побережна, Я. Я. Пушак, О. А. Ракша-Слюсарєва, С. М. Рижук, П. Т. Саблук, В. В. Щоткін, В. С. Уланчук, І. І. Червен, А. В. Фаїзов, В. М. Яценко та ін. Разом із тим питання розроблення прогнозів обсягів виробництва ріпаку та розвитку ріпаківництва в цілому в умовах південного регіону України висвітлено недостатньо. У зв'язку з цим тема роботи є досить актуальною, а вирішення питання визначення прогнозного обсягу виробництва

ріпаку та забезпечення на цій основі прогресивного розвитку ріпаківництва з урахуванням природнокліматичних та організаційно-економічних особливостей регіонів країни має важливе теоретичне і практичне значення.

Метою статті є визначення та обґрунтування наукових рекомендацій і розробка практичних заходів щодо прогнозування обсягів виробництва ріпаку.

Виклад основного матеріалу. Про ріпак сьогодні говорять як про олійну культуру, яка здатна частково замінити в сівозмінах соняшник та деякі інші технічні і зернові культури. Завдяки тому, що ріпак може ефективно використовуватися для виготовлення біопалива, на початку ХХІ ст. в Україні (і в південному регіоні зокрема) ця культура почала завойовувати дедалі нові й нові площі.

Для умов південного регіону особливий інтерес становить можливість розширення перш за все посівів озимого ріпаку, тому що менший ризик його вирощування: виключається можливий негативний вплив несприятливих погодних умов перезимівлі. У разі використання сучасних сортів і гібридів у багатьох господарствах регіону останніми роками врожайність культури досягає 25-30 ц з 1 га, порівняно із середнім показником 23,6 ц з 1 га. Такий показник забезпечує високі економічні результати, адже рівень рентабельності виробництва ріпаку складає 70-100 %, що об'єктивно ставить його в один ряд із найбільш економічно вигідними культурами в регіоні.

Причиною значного зростання попиту на насіння ріпаку як сировини стало широке використання його не тільки для одержання харчової олії, а й для виробництва біопалива (бюдизель) [1]. Особливо активно ці процеси відбуваються в Європі, де обмежені запаси природної нафти та існують проблеми охорони

навколишнього середовища. Під час виробництва і використання 1 л дизельного палива в навколишнє середовище потрапляє 3 кг CO₂, а бідизельного – 0,5 кг CO₂. Рослинні технічні масла розкладаються в ґрунті через сім діб на 95 %, тоді як мінеральні – тільки на 16 %. Крім того, олія ярого ріпаку сучасних високоякісних сортів і гібридів відзначається високими якісними показниками. Так, за вмістом олеїнової кислоти (58 %) – найбільш цінного компоненту рослинної олії – вона поступається лише оливковій олії (77 %) і майже тричі рази перевищує соняшникову (20 %). Олеїнова кислота знижує рівень холестерину в крові, попереджає атеросклеротичні зміни судинної системи людини, регулює рівень кров'яного тиску, знижує рівень гіпертонічної хвороби і позитивно впливає на діабетиків. Із точки зору фізіології харчування людини, порівняно з іншими рослинними оліями ріпакова олія має перевагу в тому, що вона містить усі фізіологічно важливі кислоти в оптимальному співвідношенні.

У світовому виробництві олійного насіння частка ріпаку становить понад 12 % і за цим показником він поступається тільки сої (51 %). Найбільше насіння ріпаку виробляється в Китаї, Індії, Канаді [2, с. 5]. В Україні за останні декілька років обсяги виробництва ріпаку також зросли значною мірою (рис. 1). У 2013 р. у південному регіоні, за даними Державної служби статистики України, площа збирання культури складала 252,1 тис. га, що сягає 25,3 % від загального обсягу. З огляду на це, можна сказати, що Південь України є потужним виробником насіння ріпаку і займає важливе місце в загальній структурі виробництва культури.

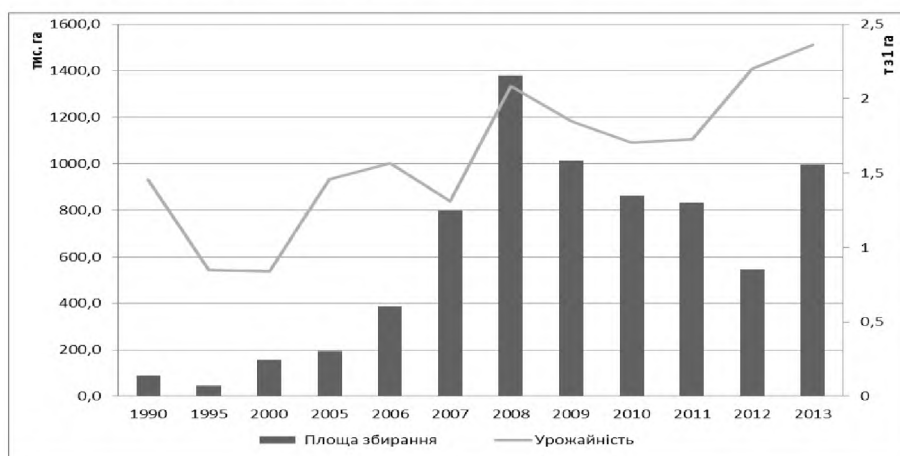

Рис. 1. Динаміка врожайності та площі збирання ріпаку в Україні

Вирішення питання розвитку ріпакового підкомплексу в цілому та в умовах південного регіону України зокрема пов'язане з розробкою прогнозів обсягів виробництва культури. Слід зазначити, що прогнозування розвитку ріпаківництва в регіоні є невід'ємною частиною стратегії його розвитку в Україні. Задля підвищення обґрунтованості управлінських рішень державних органів влади різного рівня, спрямованих на посилення продовольчої безпеки на регіональному рівні, необхідно здійснювати прогнозування обсягів виробництва ріпаку, що продукуються на території

південного регіону. Розробка та впровадження заходів розвитку ріпаківництва в регіоні дозволяє підвищити рівень розвитку регіональної економіки і на цій основі забезпечити зростання рівня та поліпшення якості життя населення. На думку Л. М. Худолій, довгострокові прогнози дають можливість відпрацювати стратегію розвитку підкомплексу в цілому. Підприємства завдяки таким прогнозам використовують різні типи маркетингових стратегій, політику щодо товару, місця, ціноутворення, товаропросування, залучення довгострокових інвестицій [3, с. 264].

Задля цього сформовано модель процесу прогнозування обсягів виробництва ріпаку на регіональному рівні у вигляді блок-схеми, особливістю якої є конкретизація основних напрямів та шляхів розвитку ріпаківництва, що дозволяє

визначити чіткий алгоритм дій, які необхідно здійснити для розробки й реалізації прогнозування розвитку ріпаківництва в умовах Півдня України (рис. 2).

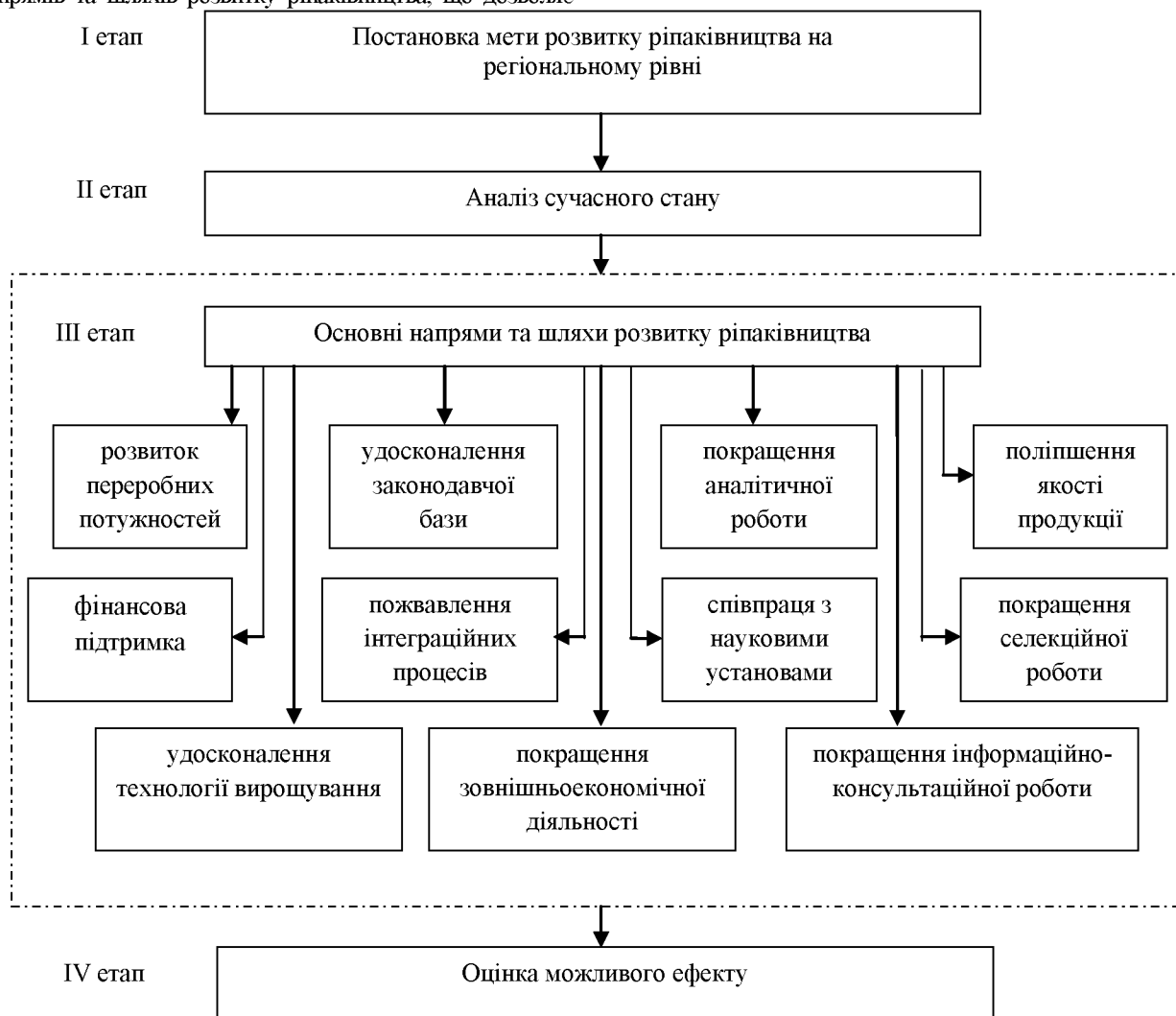

Рис. 2. Блок-схема процесу прогнозування розвитку ріпаківництва на регіональному рівні

Для оцінки стратегічної перспективи розвитку ріпаківництва необхідно враховувати: регіональні проблеми, перспективні цілі, пріоритети й тенденції розвитку підгалузі; стратегічні заходи, що розробляються в альтернативних варіантах; наявні ресурси й засоби їх реалізації; результати, яких має досягнуто в перспективі. Для забезпечення сталості розвитку ріпаківництва надзвичайно важливе значення має комплексне визначення та прогнозування обсягів виробництва ріпаку. Комплексність полягає в тому, що наведена інформація всебічно представляє можливі бачення розвитку ріпаківництва в умовах Півдня України [4]. Алгоритм, представлений на рис. 2, дозволяє визначити порядок дій, які треба здійснити для розробки й реалізації прогнозування розвитку ріпаківництва на Півдні України.

Розробка прогнозу розвитку ріпаківництва на регіональному рівні здійснюється поетапно, що надає чітке уявлення про стратегічні перспективи функціонування цієї підгалузі в південному регіоні.

Першим етапом є формулювання головної мети та основних цілей розвитку ріпаківництва на регіональному рівні у визначеному періоді. У нашому випадку основною метою є задоволення потреб споживчого ринку в насінні ріпаку та його продуктами переробки високої якості.

Визначаючи потреби споживчого ринку в насінні ріпаку необхідно враховувати, що продукти переробки (олія, шрот, гліцерин) цієї культури мають широкий спектр застосування в переробних підприємствах олієжирового підкомплексу АПК, у харчовій і хімічній промисловості тощо [5]. У Кореї, на острові Чейджу-до, суцвіття ріпаку використовують для виготовлення парфумів.

Другий блок алгоритму передбачає здійснення комплексного аналізу сучасного рівня розвитку ріпаківництва в регіоні, виявлення і характеристику тенденцій за основними напрямами в певному періоді, а також оцінку його ресурсного забезпечення.

Третій блок передбачає безпосередньо визначення необхідних заходів відповідно до основних напрямів

та шляхів розвитку ріпаківництва в регіоні, комплексна реалізація яких забезпечить досягнення поставлених цілей.

Загалом вирішення наявних проблем розвитку ріпаківництва в регіоні передбачає реалізацію таких кроків: досягнення повного використання науково-технологічного потенціалу великих промислових підприємств і наукових установ на основі стимулювання за рахунок коштів державного бюджету та приватних інвесторів наукових досліджень; залучення інвестиційних ресурсів на потреби ріпакового підкомплексу, у тому числі шляхом виконання довгострокових проектів за рахунок коштів бюджету розвитку; інформаційне забезпечення виробництва; прискорення розвитку біопаливного комплексу; максимальне та раціональне використання наявних ресурсів регіону; упровадження нових технологій сільськогосподарського виробництва.

Упровадження і реалізація вказаних заходів дасть регіону змогу збільшити обсяги виробництва ріпаку, підвищити рівень життя населення, значно підсилити енергетичну незалежність регіону та країни.

Останній блок алгоритму передбачає оцінку перспективи реалізації прогнозу. Одержання позитивних результатів програмних заходів означає, що головної мети її розробки досягнуто, завдяки вирішенню поставлених завдань шляхом реалізації необхідних дій і досягнення основних цілей прогнозування.

У сучасних умовах розвитку ріпаківництва необхідно проводити розробку оптимістичного і песимістичного варіантів. Це зумовлено тим, що важко прогнозувати умови, які складуться в перспективі, і виявити їхній вплив на досягнення перспективних цілей розвитку. Стратегічні напрями розвитку ріпаківництва в південному регіоні визначаються, виходячи з потреби аграрного сектору в насінні ріпаку для його переробки.

Отже, алгоритм прогнозування розвитку ріпаківництва в регіоні дозволяє комплексно підійти до процесу

оцінки можливих обсягів виробництва ріпаку та продуктів його переробки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ріпаківництво – важливий напрям розвитку галузі рослинництва. Ріпак – цінна олійна культура, насіння та продукти якої є сировиною для потреб переробних підприємств олієжирового підкомплексу АПК, харчової і хімічної промисловості тощо. Завдяки зростаючому попиту з боку ЄС наша країна перетворилася на одного з провідних світових виробників та експортерів ріпаку. Україна посідає третє місце в Європі за площею посіву культури. На сьогодні основними чинниками, що стримують розвиток ринку ріпаку в Україні, є запровадження ЄС вимог сталості та мінливості природно-кліматичних умов в останні роки.

Виробництво ріпаку в південному регіоні залишається ризикованим як унаслідок неналежного агротехнологічного догляду за посівами, так і нестабільністю погодно-кліматичних умов південного регіону.

Процес становлення ріпаківництва як самостійної підгалузі сільськогосподарського виробництва потребує вдосконалення механізму функціональних відносин між учасниками ринку. Виникає необхідність створення єдиного територіально-галузевого комплексу з виробництва та реалізації ріпаку на регіональному рівні, яке об'єднувало б підприємницькі структури, що тісно співпрацюють із науковими (освітніми) установами, громадськими організаціями та органами місцевої влади задля підвищення конкурентоздатності власної продукції і сприяння економічному розвитку регіону.

Прогнозування розвитку ріпаківництва в регіоні є невід'ємною частиною стратегії його розвитку в Україні. Упровадження блок-схеми дозволяє комплексно визначити порядок дій, які необхідно здійснити для розробки й реалізації прогнозування розвитку ріпаківництва в умовах Півдня України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боярчук В. Економічна та енергетична ефективність виробництва ріпаку озимого, пшениці озимої, кукурудзи, цукрового буряку та біопалива на їх основі [Електронний ресурс] / В. Боярчук, О. Фтома, О. Боярчук // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5, № 1-2. – С. 102–110. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ae_2012_5_1-2_21.pdf.
2. Науково-практичні рекомендації. Культура ярого ріпаку в Ліссостепу: значення, роль, технологія вирощування / М. П. Бондаренко, М. Г. Собко, О. Г. Полежай [та ін.] // Сад, 2009. – 16 с.
3. Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку : Інформаційно-аналітичний збірник. – Вип. 5 / [за ред. П. Т. Саблука та ін.]. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – 647 с.
4. Пушак Я. Я. Прогнозування виробництва продовольства в регіоні [Електронний ресурс] / Я. Я. Пушак // Матеріали інтернет-конференції. – Режим доступу : <http://intkonf.org/k-e-n-pushak-ya-ya-prognozuvannya-virobnitstva-prodovolstva-v-regioni/>.
5. Ракша-Слосарева О. А. Товарознавча оцінка вторинних продуктів переробки ріпаку [Електронний ресурс] / О. А. Ракша-Слосарева, В. О. Круль // Товарознавчий вісник. – 2013. – Вип. 6. – С. 234–239. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Tvis_2013_6_36.pdf.
6. Пилипенко Т. В. Аналіз валового збору та економічної ефективності виробництва ріпаку у південному регіоні України / Т. В. Пилипенко // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв : МДАУ, 2011. – Випуск 2 (59). – С. 69–75.
7. Кобець М. І. Проблемні питання розвитку біодизельного виробництва в Україні [Електронний ресурс] / М. І. Кобець. – Режим доступу : http://brc.undp.org.ua/img/publications/Problems_of_biodiesel_production_ua.pdf.

*Т. В. Пилипенко,
Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина*

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВА РАПСА НА РЕГИОНАЛЬНОМ УРОВНЕ

Целью статьи является определение и обоснование научных рекомендаций, а также разработка практических приёмов по прогнозированию объемов производства рапса. Теоретической и методологической основой исследования являются базовые положения экономической теории, научные разработки отечественных и зарубежных ученых по проблемам прогнозирования и определения перспективы развития производства, годовые отчеты сельскохозяйственных предприятий региона, статистические сборники и выборочные данные Государственной службы статистики Украины, законодательные и нормативно-правовые акты страны. В процессе исследования были использованы методы, среди которых: диалектический и абстрактно-логический (при обобщении теоретических и методических основ развития отрасли); графический (при отражении динамики урожайности культуры и площади уборки); системный (для комплексного выявления основных направлений и путей развития производства рапса при построении модели процесса прогнозирования объемов выращивания культуры на региональном уровне в виде блок-схемы). Разработана модель процесса прогнозирования объемов производства рапса на региональном уровне в виде блок-схемы, особенностью которой является конкретизация основных направлений и путей развития отрасли, что позволяет определить четкий алгоритм действий, которые необходимо осуществить для разработки и реализации прогнозирования объемов выращивания культуры в условиях Юга Украины. Научная новизна исследования заключается в разработке мероприятий и совершенствовании методики прогнозирования и определения перспективы развития отрасли в условиях Юга Украины. Разработаны предложения по прогнозированию объемов производства рапса, содействию внедрения комплекса организационно-технологических и финансовых мер, направленных на стабилизацию развития отрасли на региональном уровне.

Ключевые слова: рапс; урожайность; прогнозирования; биодизель; Юг Украины.

*T. V. Pylypenko,
Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine*

A MANAGEMENT OF FORECASTING PROCESS OF RAPESEED PRODUCTION AT A REGIONAL LEVEL

The purpose of this paper is the definition and justification of scientific advice and the development of practical methods for forecasting production volumes of rapeseed.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is the basic economic theory, research and development of domestic and foreign scientists on problems of forecasting and determining the prospects for the development of production, the annual reports of the agricultural enterprises in the region, statistical collections and sample data of the State Statistics Service of Ukraine, laws and regulations of the country.

Findings. The study used a number of methods, including: dialectical and abstract-logical (in the generalization of the theoretical and methodological foundations of the industry); graphic (in reflection of the dynamics of rapeseed productivity and harvesting area); system (for a comprehensive identification of the main trends and ways of development of rapeseed production in the model of the process of forecasting volumes growing culture at the regional level in the form of block diagrams).

Results. A model for the forecasting process in production of rape at the regional level in the form of a flowchart, which feature is to specify the basic directions and ways of development of the industry, allowing you to define a clear sequence of actions to be undertaken to develop and implement forecasting volumes growing culture in the South of Ukraine.

Originality. Scientific novelty of the research is to develop activities and improving methods of forecasting and determining the prospects of the industry in Southern Ukraine.

Practical value. Proposals for forecasting production volumes rape, promoting the introduction of complex organizational and technological and financial measures aimed at stabilizing the development of the sector at the regional level.

Keywords: rapeseed; productivity; forecasting; biodiesel; south Ukraine.

Рецензенти: Кузьменко О. Б., д. е. н., професор;
Якубовський С. О., д. е. н., професор.